

РОЗВИТОК ФЕРМЕРСТВА В ЦЕНТРАЛЬНІЙ УКРАЇНІ

Постановка проблеми Сучасні аграрні реформування в Україні мають трохи більше ніж десятирічний, а з погляду їх відносно активного проведення – ще менший період, до того ж, як відомо не завжди здійснюються найкращим чином. Вони надали сільському життю істотної іншої соціально-економічної сутності, а саме зробити його соціально першооснову – селянина реальним власником і господарем, вивести найважливішу для України виробничу галузь – сільське господарство на високий рівень та остаточно вирішити її продовольчу безпеку. Розвиток реальної різноукладності аграрного сектору передбачає доцільність різного співвідношення укладів та субукладів для окремих регіонів. Найкращий варіант, коли досягається оптимальне та ефективне поєднання укладів. Слід зауважити, що на даному етапі визначення обрисів певних укладів, їх складових та необхідних умов потребує детального дослідження. Власне, нові для України – фермерські господарства і є предметом даного дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. З погляду відносної новизни проблеми різноукладності загалом, та фермерства зокрема, їх науково-прикладне вивчення тільки починається. Автори (Саблук П.Т., Брус В.Х., Шевченко Л.М., Скупий В.М., Юрчишин В.В., Бакетт М., Балабанов С., Гайдуцький П., Сухий П. та ін.) вдаються до перших кроків аналізу на шляху вивчення не лише соціально-економічної сутності різноукладності, а й деяких результативних показників її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Однією з найактуальніших ознак сучасних аграрних реформувань є становлення фермерського укладу, яке базується на значній сукупності соціальних, економічних, організаційних, правових виробничих та інших вихідних положень. Зазначимо, що становлення фермерського укладу при всій його багатообіцяючій перспективі не завжди знаходило достатню підтримку, що відзначалося в тенденціях розвитку фермерства в Україні загалом, та у Центральній Україні (Кіровоградська, Черкаська області) зокрема. На думку В.Я. Месель-Веселяка та І.В. Коновалова [1] у становленні українського фермерства виділяється три етапи, що різняться ефективністю державної підтримки, кількістю новоутворених господарств та площами їх землекористування.

На першому етапі становлення фермерства державна підтримка (в основному діяльність Українського державного фонду підтримки селянських (фермерських) господарств) сприяла швидким темпам росту їх чисельності. Впродовж 1992-1995 рр. кількість фермерських господарств в Україні збільшилася в 16,6 рази, а їх земельні площі – майже в 20 разів. За цей період чисельність фермерських господарств зросла в Черкаській області від 164 (1992 р.) до 462 (1995 р.), а в Кіровоградській області з 55 (1991 р.), 632 (1992 р.) до 1792 (1995 р.). Площа сільськогосподарських угідь в Черкаській та Кіровоградській областях зросла в 30 разів.

Згодом, Фонд перейшов на пряме фінансування фермерів на умовах повернення позичених коштів. Проте можливості Фонду були надто обмеженими, і стосовно придбання трактора, комбайна чи іншої техніки, будівництва інженерних комунікацій, тваринницьких приміщень, як було передбачено при створенні Фонду, мова вже не йшла. Зауважимо, що в окремих країнах світу фермеру надається фінансова підтримка з боку держави від 40 до 80% затрат на товарну продукцію [1].

Цінова політика держави стосовно основних видів сільськогосподарської та промислової продукції, податковий тиск на сільськогосподарського товаровиробника, свавілля банків при кредитуванні АПК, недостатня державна підтримка, слабкість матеріально-технічної бази та ряд інших причин стримували розвиток фермерства як і агропромислового комплексу в цілому [1].

В основному цим пояснюється, що на другому етапі (1996-1999 рр.) темпи формування фермерських господарств суттєво знизилися, і в межах України не перевищували одного-двох відсотків на рік. Одночасно із створенням нових господарств в регіонах відбувається процес припинення діяльності частини фермерських господарств. Цей процес більш яскраво позначився на малоземельних областях і лише частково проявився в Центральній Україні – у Черкаській області кількість фермерських господарств у 1996 р. становила 509 і до 1999 р. зросла до 550, у Кіровоградській області 1927 і 1921 господарств відповідно. Практично в 1,5 рази збільшилась і площа землекористувань [2,3]. Третій етап розвитку фермерства пов'язаний з указом Президента України від 03.12.1999 р. і прийняттям Верховною Радою нового Земельного кодексу (1999 р. до сьогодні). Відбувається нова хвиля зростання чисельності фермерських господарств та площі їх землекористування. Досягнуто це переважно за рахунок оренди фермерами земельних часток (паїв) колишніх членів КСП, які віддають фермерам перевагу перед іншими орендарями, оскільки вони своєчасно й повністю розраховуються з орендодавцями. Окрім кількості господарств значно зросли середні розміри фермерських господарств (100-120 га у Кіровоградській області), що близько до розмірів оренди у Європейських високо розвинутих аграрних країнах. Кількість фермерських господарств за період 2000-2006 років зросла у Черкаській області з 713 до 1102, а у Кіровоградській з 2216 до 2585 ферм відповідно. Площа сільськогосподарських угідь наданих у користування фермерам Черкаської області зросла від 33962 га (2000 р.) до 101302 га (2005 р.), Кіровоградській області від 234005 га (2000р.) до 364805 га (2005 р.). Зазначимо, що 98% наданих сільськогосподарських угідь використовуються під рілля. Як вже зазначалось зросли і показники площі сільськогосподарських угідь в розрахунку на одне господарство в Черкаській області з 27,7 га (2000 р.) до 91,9 га (2006 р.), у Кіровоградській області з 106 до 141 га відповідно. В той же час за середніми розмірами фермерських господарств прихована значна їх відмінність в межах області, району і навіть села, оскільки розмір земельної ділянки, що надається фермеру вирішується в кожному конкретному випадку і залежить від наявної кількості земель та інших

чинників. Пересічний розмір ферм у Центральній Україні становить 115 га, причому дещо більші розміри у фермерських господарств Тальнівського – 124,4 га, Городищенського – 144,8 га та Монастирищенського – 229,7 га районів Черкаської області, а також Бобринецького (147,1 га), Добровеличнівського (197,7 га), Долинського (148,8 га), Кіровоградського (187,3 га), Новгородківського (153 га), Новмиргородського (139,4 га), Олександрівського (276,8 га), Олександрійського (161,8 га), Онуфріївського (191,6 га), Петрівського (192,0 га) та Світловодського (203,2 га) районів Кіровоградської області. Що свідчить про кращу землезабезпеченість фермерів Кіровоградської області та значно вищий розвиток фермерства. У відповідності до групування фермерських господарств за розміром сільськогосподарських угідь основну групу становлять господарства від 20,1 до 50 га 33,6% у Черкаській області та 47,8% у Кіровоградській області. Зазначимо, що у Черкаській області 37 фермерських господарств мають наділи понад 500 га, у Кіровоградській області таких 153 фермерських господарства.

Чисельність зайнятих осіб, що обробляли 100 га сільгоспугідь фермерських господарств становило 4,5 особи у Черкаській області та 3 особи у Кіровоградській області. Фермери ведуть виробництво переважно на сімейній основі і тому рівень забезпеченості їх трудовими ресурсами за регіонами залежить від розмірів сім'ї та площ землекористування господарств. У 2005 році у фермерських господарствах Черкаської області працювало 4537 осіб, з них членами фермерських господарств є 1960 осіб; 1470 – працювали за трудовою угодою, а 1107 працівників залучались до сезонних робіт. У Кіровоградській області у фермерських господарствах зайнято 9609 осіб (2005р.), з їх числа – 3596 є членами фермерських господарств, 3937 осіб працювали за трудовою угодою і ще 2076 осіб залучались до сезонних робіт. Зауважимо на досить рівномірний розподіл трудових ресурсів у територіальному аспекті та на переважання чоловіків (60-70%) у статевій структурі трудових ресурсів фермерських господарств.

Вирішення питань матеріально-технічного забезпечення фермерських господарств залежить переважно від їх фінансового стану. Проблема полягає в повній або частковій відсутності стартового капіталу у більшості фермерів, обмежених можливостях держави в наданні їм фінансової підтримки. Невирішеність фінансових проблем не дає можливості вести розширене товарне виробництво на високому рівні та досягти належної продуктивності праці та рентабельності. Забезпечення фермерських господарств виробничими приміщеннями для тваринництва, рослинництва, загального призначення, житловими приміщеннями знаходиться практично на рівні особистих підсобних господарств населення. До того ж ці будівлі, як правило, віддалені від землі, виділеної фермеру, а отже і використання їх у перспективі є проблематичним.

Відповідно у сучасній економічній ситуації фермери визначають виробничий напрям господарювання, виходячи з своїх обмежених матеріально-технічних і фінансових можливостей. Фермер має

всєбічно обґрунтувати вибір основних і додаткових галузей чи видів продукції, виробництвом яких буде займатися (вони повинні доповнювати одна одну). Одночасно фермери – вільні господарі, можуть займатися тим, чим вважають за потрібне, виходячи з ситуації на ринку продовольства, місцевих уподобань та традицій, належного досвіду, пошуку найбільш ефективних варіантів. Тобто фермер повинен знайти свою нішу на внутрішньому або зовнішньому ринках[1].

Висновки. У становленні фермерства Центральної України зокрема та України в цілому існує ще достатньо проблем. Це перш за все розміри земельних ділянок та можливість їх переведення у приватну власність. Забезпечення фермерів основними засобами виробництва насамперед технікою залишається незадовільним. Також недостатньою залишається фінансова підтримка фермерів через Державний фонд підтримки, проблематичним для фермерів залишається отримання довгострокових та пільгових кредитів. Однією з головних проблем залишається збут продукції за цінами, які б забезпечували повернення витрат на виробництво та одержання доходів. Відкритими питаннями залишаються – можливість страхування посівів, участь у зарубіжних інвестиційних проектах та програмах, інформаційне забезпечення фермерів, економічна зацікавленість фермерів у розвитку тваринництва, вирішення соціальних питань тощо.

Список літератури:

1. Розвиток різноукладності на селі: особливості, проблеми / В.В. Юрчишин, Л.М. Шевченко, В.Х. Брус та ін.; За ред. В.В. Юрчишина – К.: ННЦІАЕ, 2004 – 446 с.
2. Статистичний збірник –Фермерські господарства, Головне управління статистики у Кіровоградській області: Під загальним керівництвом Л.Б. Дівель. 2006,- 62 с.
3. Статистичний збірник –Фермерські господарства Черкащини, Головне управління статистики у Черкаській області: Під загальним керівництвом В.П. Приймак. 2006,- 68 с.

